

Статистика гаворит о преобладании паремий с компонентом-числительным «адзін/one/bir (бир)», «два/two/iki (ики)», «тры/three/üç (үч)» в трёх языках.

числительное	1	2	3	4	5
	Количество примеров				
белорусский	100	45	43	2	4
английский	72	44	11	2	2
туркменский	76	28	13	3	1

Заклучение. Таким образом, выбор числительного в паремиях не случаен, а базируется на символическом осмыслении чисел, важных для конкретной культуры, на отражении культурно-исторических событий. Одни и те же числа в рассматриваемых языках имеют разные коннотативные значения, указывающие на наличие у каждого народа «любимых» и «нелюбимых» чисел. Самыми распространёнными числами в паремиях белорусского, английского и туркменского языков от 1 до 5 являются 1, 2, 3. Безусловно, данные примеры паремий с компонентом-именем числительным не исчерпывают всего многообразия значений, но раскрывают их в большей степени.

1. Маслова, В. А. Лингвокультурология : учеб. пособие для студентов вузов / В. А. Маслова. – М. : Академия, 2001. – 208 с.
2. Степанов, Ю. С. Константы: словарь русской культуры: изд. 3-е, испр. и доп. – М. : Академический проект, 2004. – 992 с.
3. Прыказкі і прымаўкі : у 2 кн. Кн.1 / рэд. А. С. Фядосік ; АН БССР, Ін-т мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору. – Мінск : Навука і тэхніка, 1976. – 560 с.
4. Лепешаў, І. Я. Тлумачальны слоўнік прыказак / І. Я. Лепешаў, М. А. Якалцэвіч. – Гродна : ГрДУ, 2011. – 695 с.
5. Кусковская, С. Ф. Русские пословицы и поговорки с соответствиями в английском языке / С. Ф. Кусковская. – 2-е изд., перераб. – Минск : УП «Космос», 2006. – 263 с. : ил.
6. Гарбузова, Т. М. Английский язык в пословицах и поговорках = English through proverbs / Т. М. Гарбузова. – Ростов на Дону : Феникс, 2013. – 155 с.
7. Туркменско-русский словарь : около 40000 слов / под общ. ред.: Н. А. Баскакова [и др.] ; сост.: К. Аксаков [и др.] ; АН Туркменской ССР, Ин-т яз. и литературы им. Махтумкули. – М. : Сов. Энцикл., 1968. – 832 с.
8. Türkmen halk nakyllary. A.: Türkmenistanyň milli medeniýet «Miras» merkezi, 2005 – 648 s.

ТВОРЧЫ ПЕРАКАЗ І ЯГО РОЛЯ Ў РАЗВІЦЦІ КАМУНІКАТЫЎНА-МОЎНЫХ І ЧЫТАЦЬКІХ УМЕННЯЎ МАЛОДШЫХ ШКОЛЬНІКАЎ

Дудчык Н.І.,

*студэнтка УА “БрДУ імя А.С. Пушкіна”, г. Брэст, Рэспубліка Беларусь
Навуковы кіраўнік – Сянкевіч М.І., старшы выкладчык*

Ключавыя словы. Мова, тэкст, пераказ, творчы пераказ, віды творчых пераказаў, чытацкія ўменні, камунікатыўна-моўныя ўменні

Keywords. Speech, text, retelling, creative retelling, types of creative retelling, reading skills, communication and speech skills

У сістэме фарміравання агульнаадукацыйных навыкаў галоўнае месца займае ўменне працаваць з тэкстам і карыстацца мовай як сродкам абмену думкамі, спосабам пазнання свету, інструментам уздзеяння на свядомасць іншых людзей. Вялікія патэнцыяльныя манчымасці для фарміравання такіх навыкаў раскрываюцца ў сувязі з навучаннем пераказу [1].

У сучаснай школе практыкуюцца наступныя віды пераказаў: падрабязныя, сціслыя, выбарачныя і пераказы з творчымі заданнямі.

Мэта дадзенай працы – вызначыць ролю і месца пераказаў з творчым дапаўненнем у развіцці камунікатыўна-моўных і чытацкіх уменняў малодшых школьнікаў. Каб зрабіць гэта, намі быў праведзены фарміруючы эксперымент. Ён праходзіў на базе СШ №1г. Пружаны ў 4 “Б” – эксперыментальным і 4 “А” – кантрольным класах. Вучнёўскія калетывы былі выбраны прыкладна з аднолькавым узроўнем паспяховасці малодшых школьнікаў.

Матэрыял і метады. На першым этапе вучням абодвух класаў былі прапанаваны тры мінітэксты з мэтай вызначэння ступені разумення мастацкага твора малодшымі школьнікамі. Вось яны.

1. *Прывезенага мамай з горада вожыка Ёжку малыя сястра і брацік абнасілі па ўсіх пакоях, бо ён, іх зімовы сябар, тут упершыню. Зайшлі ў найменшы, самы ўтульны пакой: “А тут жыве твая прабабулька!..” (Паводле Янкі Брыля).*

2. *Мама ішла з Марынкай за руку. Тая весела шчабятала, пераказвала школьныя навiны. Выходзіла, што вакол дзяўчынкі і ў школе, і дома толькі добрыя людзі.*

3. *Галiны пладовых дрэў ад вулiцы былі высока падрэзаны. Памiж дошкамі на паркане не было нiводнай шчыліны, а на кавалку счарнелай ад часу фанеры няроўнымі лiтарамі выступалі надпіс “Злой сабака” [2, с.75].*

Вынікі і iх абмеркаванне. Дзеці павiнны былі ўважлiва, не меней двух разоў, прачытаць тэксты і адказаць усяго на адно пытанне: “Што хацеў сказаць аўтар?” Адказы вучняў былі размеркаваны па двух узроўнях успрымання мастацкага тэксту:

1. Да першага ўзроўню адносяцца агульныя, павярхоўныя абагульненні, якія зроблены без заглыблення ў падтэкст.

2. Другі ўзровень сведчыць аб разуменні вучнямі падтэксту, прыхаванай за словам аўтарскай думкі.

Неабходна заўважыць, што ўсе вучні якія прымалі ўдзел у эксперыменце справіліся з заданнем, аднак большасці вучняў уласцівы першы ўзровень успрымання, а іменна, разуменне рэальнага зместу тэксту – 73% у эксперыментальным і 80% у кантрольным класе. Былі атрыманы наступныя адказы: “Дзеці любяць усё жывое”, “Дзеці паказвалі свайму новаму сябру яго дом”...

Што да другога ўзроўню, то значна меншы працэнт вучняў справіўся з заданнем на гэтым узроўні – 27% і 20% адпаведна. Адказы такіх вучняў зводзіліся да наступнага: у гэтай сям’і адносяцца з павагай да старэйшых.

Пры аналізе адказаў на другі тэкст было выяўлена, што 70% вучняў эксперыментальнага класа і 77% – кантрольнага класа разумеюць толькі прамы план, прадметны змест твора і не здольныя да мастацкіх абагульненняў. Адказы былі ў асноўным аднатыпныя: “У дзяўчынкі добрыя сябры, яна заўсёды разказвае маме школьныя навiны”. Да другога ўзроўню было аднесена 30% вучняў эксперыментальнага класа і 23% – кантрольнага. Вучні гаварылі пра тое, што вакол дзяўчынкі добрыя людзі таму, што і яна сама добрая, умее сябраваць.

У выніку апрацоўкі адказаў на трэці тэкст было ўстаноўлена, што 72% вучняў эксперыментальнага і 80% вучняў кантрольнага класаў разумеюць толькі сутнасць прадметнага плана тэксту, бо іх адказы зроблены без заглыблення ў падтэкст, без аналізу моўных сродкаў, выкарыстаных аўтарам. Намі атрыманы наступныя адказы: “Галiнкі дрэў былі падрэзаны”, “У гэтым двары жыве злы сабака”, “Дошкі на паркане прыбіты шчыльна”. Што датычыцца другога ўзроўню успрымання тэксту, то толькі 28% вучняў эксперыментальнага класа справіліся з заданнем на гэтым узроўні, а у кантрольным класе ўсяго 20%. Вучні адказвалі наступным чынам: у гэтым доме жыве дрэнны чалавек, да таго ж ён неадукаваны, бо надпіс зроблены з памылкай.

Далей работа праводзілася толькі з эксперыментальным класам. Намі быў прааналізаваны існуючы падручнік “Літаратурнае чытанне” для 4 класа (складальнік М.Жуковіч) і распрацавана сістэма творчых практыкаванняў і заданняў па развіцці камунікатыўна-моўных і чытацкіх уменняў малодшых школьнікаў пры навучанні творчым пераказам. Галоўнае заданне, якое выконвалася на ўсіх, без выключэння, уроках успрымання і аналізу мастацкага твора, – вызначыць яго асноўную думку і прасачыць залежнасць ужывання пэўных моўных сродкаў ад мэты выказвання. На ўроках практыкаваліся наступныя віды творчых прац:

- а) складанне тэксту па прапанаваным настаўнікам пачатку;
- в) пераказ па аналогіі са зменай асобы, часу і месца дзеяння;
- г) пераказ з творчым дапаўненнем.

Апошні від пераказу патрабаваў выканання такіх практыкаванняў, як змена зачыну, апісанне прыроды, апісанне знешняга выгляду героя і інш.

У якасці хатняга задання прапаноўвалася: прыдумаць працяг апавядання, расказаць аб тым, як маглі разгортвацца падзеі далей і што магло папярэднічаць той сітуацыі, якая адлюстравана ў творы.

Такім чынам, было праведзена эксперыментальнае навучанне, якое ўлічвала розныя віды творчых пераказаў, накіраваных на павышэнне ўзроўню ўспрымання мастацкага твора.

На кантрольным этапе нашага эксперыменту мы правярылі наколькі змяніўся ўзровень успрымання мастацкага тэксту ў эксперыментальным і кантрольным класах.

З гэтай мэтай намі былі прапанаваны 3 мінітэксты, па выніках якіх можна ўбачыць, як змяніўся ўзровень успрымання мастацкага тэксту ў абодвух класах. Заданне было аналагічным: адказаць на пытанне “Што хацеў сказаць аўтар?” Змест тэкстаў быў наступным.

1. *Петрык з сястрой вярталіся з лесу. Ягадак у малой было толькі на самым донцы вядзерца. Калі дзяўчынка адварнулася, хлопчык усыпаў некалькі жменей малін са свайго кошыка.*

– *Малайцы! – пахваліла мама абодвух. Але ж чаму, Пеця, у цябе ягад нават менш, чым у сястры?*

– *Яна ж маленькая, ёй да зямлі бліжэй, усміхнуўся брат.*

2. *Чмель доўга біўся аб шыбу, гудзеў, але не мог выляцець з пакоя. Раніцай, калі дзеці прыйшлі ў школу, ён толькі поўзаў па шкле. Ён намагаўся падняцца, але не было сілы. Хлопчык пасадзіў шмяля на далоню і адчыніў акно. Чмель хутка ачуняў і паляцеў.*

3. *Спачатку нехта зламаў дрэўцу верхавіну, і ніжнія бакавыя галіны пацягнуліся вверх. На другую весну нечая злая рука абламала іх таксама. Але маладыя парасткі на месцы абламаных галін шуганулі вверх, бо карані на гэты час глыбока ўвайшлі ў глебу.*

Шамаціць буйнай лістотай у двары маладое дрэва. [2, с.75].

У выніку апрацоўкі атрыманых вынікаў, мы высветлілі, што вучні эксперыментальнага класа паказалі лепшыя вынікі, чым вучні кантрольнага класа. Так, паводле адказаў на першы тэкст, да другога, больш высокага, узроўню (любоў да блізкіх даказвецца добрымі справамі, якія трэба рабіць незаўважна) можна аднесці адказы 52% вучняў эксперыментальнага класа і 30% – кантрольнага.

Што да другога тэксту, суадносіны адказаў, якія можна аднесці да другога ўзроўню (чалавек павінен дапамагаць усім, каму гэта патрэбна) склалі адпаведна 53% і 32% адпаведна.

Калі казаць пра трэці тэкст, то тут да вышэйшага ўзроўню (прага да жыцця здольная выраставаць усё жывое) можна аднесці адказы 51% вучняў эксперыментальнага і толькі 33% вучняў кантрольнага класаў.

На кантрольным этапе эксперыменту вучням абодвух класаў быў прапанаваны пачатак незнаёмага тэксту (Лідзія Арабей, “Тузік”). Перад імі была пастаўлена задача творчага характару: дадумаць, дапісаць тэкст па прапанаваным пачатку.

Атрыманыя вынікі выканання творчага задання зафіксаваны намі ў табліцы

Узровень развіцця ў вучняў творчых маўленчых здольнасцей

	Колькасць вучняў, якія				
	не змаглі прадоўжыць тэкст	прадоўжылі тэкст, але не прынялі да ўвагі зададзены пачатак	прадоўжылі тэкст толькі з дапамогай настаўніка	прадоўжылі тэкст самастойна	знайшлі арыгінальны працяг тэксту
Экспер. клас	4,9	9	9	59	18,1
Кантрал. клас	9	18,1	22,6	45,4	4,9

Заклучэнне. Параўноўваючы вынікі атрыманыя на канстатуючым і кантрольным этапах, можна сказаць, што прымяненне сістэмы прадуктыўных пераказаў на ўроках літаратурнага чытання садзейнічае развіццю творчага патэнцыялу малодшых школьнікаў, развіццю іх чытацкіх і камунікатыўна-моўных здольнасцей.

1. Вучэбны праграмы для ўстаноў агульнай сярэдняй адукацыі з беларускай мовай навучання і выхавання: 4 клас / Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь. Мінск : Нац. ін-т адукацыі, 2021

2. Сянкевіч, М. І. Лінгваметадычныя і літаратуразнаўчыя асновы асэнсавання і аналізу мастацкага твора малодшымі школьнікамі / М.І. Сянкевіч. – Брэст : БрДУ, 2005. – 132 с.

ВІКОНІМЫ БЕШАНКОВІЦКАГА РАЁНА: ПРЫНЦЫПЫ НАМІНАЦЫІ

Зайцава К.А.¹, Жынь А.А.²,

¹малады вучоны, ²студэнтка ВДУ імя П.М. Машэрава, г. Віцебск, Рэспубліка Беларусь

Ключавыя словы. Віконімы, онім, рэгіяналістыка, Бешанковіцкі раён, апелятыў, прынцыпы намінацыі.

Keywords. Viconyms, onym, regionalistics, Beshenkovichy district, appellative, motivating bases.

Даследаванне ўнутрысельскіх намінацый застаецца актуальным і маладым накірункам у анамастычнай навучы. “Традыцыйна анатолага звярталіся толькі да даследаванняў мікратапонімаў, у той час як афіцыйныя назвы ўнутрысельскіх аб’ектаў практычна не даследаваліся” [3, с. 145]. Адным з першых навукоўцаў, які пачаў займацца пытаннямі распрацоўкі тэрміналогіі віконімаў і іх даследаваннем на тэрыторыі Беларусі, з’яўляецца прафесар ВДУ імя П.М. Машэрава Г.М. Мезенка. У 2015 годзе М.Л. Дарафеева абараніла кандыдацкую дысертацыю, прысвечаную вывучэнню віканімнай сістэмы ўсёй Беларусі. У сваёй грунтоўнай працы малады вучоны шматпланаво даследую ўнутрысельскія намінацыі ў намінацыйным, лінгвагеаграфічным і лінгвакультуралагічным аспектах [1]. На тэрыторыі Расійскай Федэрацыі пытаннямі ўнутрысельскіх намінацый Яраслаўскай вобласці займаецца Р.В. Разумаў. Нягледзячы на распрацаванасць праблем віканіміі на Беларусі, у тым ліку ў Віцебскай вобласці, актуальнасць прадстаўленага даследавання бачыцца ў параўнанні рэгіянальнай віканімнай сістэмы Бешанковіччыны з агульнабеларускай; у назіранні, як упісваюцца рэгіянальныя ўнутрысельскія намінацыі ў агульны маштаб віконімаў на Віцебшчыне. Актуальнасць даследавання падтрымліваецца і думкай пра “неабходнасць вывучэння, захавання і развіцця гісторыка-культурнай спадчыны беларускага сялянства, колькасны склад якога вельмі хутка зніжаецца” [2, с. 6]. Мэтай даследавання з’яўляецца выяўленне намінацыйных асаблівасцей ўнутрысельскіх назваў Бешанковіцкага раёна ў параўнанні з Віцебскай вобласцю ў цэлым.

Матэрыял і метады. Матэрыялам даследавання паслужылі 125 віконімаў, зафіксаваных на тэрыторыі Бешанковіцкага раёна Віцебскай вобласці. Метады даследавання – дэскрыптыўны, арэальны, параўнальна-супастаўляльны.

Вынікі і іх абмеркаванне. Пад віконімам мы разумеем афіцыйна замацаваную і кадыфікаваную назву ўнутрысельскага лінейнага аб’екта.

Пры даследаванні намінацыйных асаблівасцей віканіміі Бешанковіччыны мы выкарыстоўвалі прынцыпы іменавання, прапанаваныя Г.М. Мезенка пры вывучэнні намінацыі ўнутрыгарадскіх аб’ектаў [2, с. 10]: 1. Прынцып намінацыі аб’екта па адносінах да іншага значнага аб’екта. 2. Прынцып намінацыі аб’екта па яго сувязі з чалавекам як сацыясуб’ектам. 3. Прынцып намінацыі аб’екта па яго якасцях і ўласцівасцях. 4. Прынцып намінацыі аб’екта па сувязі яго з абстрактным паняццем.

1. *Прынцып намінацыі ўнутрысельскага аб’екта па адносінах да іншага значнага аб’екта.* Гэта адзін з самых распаўсюджаных прынцыпаў іменавання на тэрыторыі Беларусі, што падтрымліваецца галоўнай функцыяй віконіма – сведчыць пра месцазнаходжанне аб’екта. На тэрыторыі Бешанковіцкага раёна на долю віконімаў, якія